

JIYANA GUNDA DI ALIYÊ FOLKLORÎK DE: MÎNAKA COLEMÊRGÊ

Dr. Engin KORKMAZ
Zanîngeha Hekkari/ Turkîya

PUXTE:

Gund di jiyana civak û kesan de xwedî cihekî girîng in. Ji karên rojane heta diyardeyên civakî yên li van gundan kêliyên girîng hene ku wateyekê dide jiyana mirovan. Di vî warî de naskirin û wateya jiyana gundan jî di diyarkirina awantaj û dezawantajên jiyana bajarî de roleke girîng dilîze. Bandora jiyana gundan a li ser gundiyan dikare di guhertin û veguhertina pêkhateya civakî de jî bi bandor be. Di heman demê de gund bandorê li kezeb û karaktera mirovan dike. Mînak, dema ku mirovên li gundan dijîn bêtir altruîst û alîkar in, mirovên li bajaran dijîn dibe ku hestên berevajî wan hebin. Ji bilî vê, gelê gunda di jîrî bi bandora şert û mercên jiyane ve xwedî kezebek hişk in. Tevî vê yekê jî, şert û mercên zehmet ên jiyane yên gundan hesta yekitiya gel pêş dixe û di nava êş û şahiyê da bi hev re tevdigerin. Ev rewş temînata avakirina têkiliyên sosyolojîk ên bê şik li ser bingeha têkiliyên bingeîn derdikevî. Ji bo domandina jiyana gundan, di her demsalê de rêzikek diyar tê xwestin. Yek ji mijarên herî girîng jî zivistanên dirêj ên gundan û peydakirina xwarinên têra mirovan û debara ajalan e. Ji ber vê yekê gundî mecbûrin her meha salê di nav plansaziyek diyar de hesab bikin. Ev rewş jî hewce diket ku mirov jiyana xwe li ser şewazek jiyane bi rêkûpêk bimeşînt. Mînak eger di havînê gîyayên sewalan neyê berhevkin, dê zivistanê de dibe ku pirsgirêkên girîng dê rû bidin.

Armanca me di vê xebatê de ew e ku bi giştî li ser jiyana gundan û bi taybetî jî şewaza jiyana rojane û salane li gundên navenda Colemêrgê agahî bidin. Bi taybetî li Colemêrgê, bi koçberiya bi darê zorê ya di salên 1990'î de destpê kir ji gundan ber bi bajaran ve herikîneke dijwar dest pê kir. Di encamê de diyardeya gund û gundîtiyê ket paş. Lê belê girîng e ku têkiliyên civakî li gorî şewaza jiyane yên wekî têkiliyên civakî, hevgirtina civakî, pevçûn, êş û coş li gundên Colemêrgê werin vegotin. Yek ji mebestên sereke yên vê xebatê ew e ku bi taybetî ji bo nîfşên nû yên ku di bin bandora çanda bajarvaniyê de ne, li ser şewaza jiyana û têkiliyên civakî yên li gund pêk hatine, da ku agahiyan bi pelgirin. Ev jî dihêle ku bîranîna dîrokî û çandî zindî bimîne. Daneyên lêkolînê li ser çîrokên kesên ku li navenda Colemêrgê dijîn û ji jiyana gundan agahdar in hatine berhevkin. Ev rîwayet di çarçoveya çar demsalên salê de ji hev cuda hatine berhevkin. Daneyên ku di lêkolînê de hatine bidestxistin, di çarçoveya prensîbên zanisti de hatine analîz kirin.

Peyvên Serekî: *Gund, Colemêrg, jiyana civakî.*

1. Destpêk

Mirov ji dema ku çavên xwe li cîhanê vedike û heta dawiya jiyana xwe divê jiyana xwe bi kesên din re bidomîne. Ev şiklê têkiliyê ji ber pêwîstiyên jiyane civakbûnê

bi xwe re tîne. Em jê re dibêjin pêwîstî, ji ber ku mirov heta domandina jiyana xwe, mîna mirovên din hewceyê tiştan, heywanan û hwd. hebûnên hewce dike. Di vî warî de mirov ji bo ku berxwedana xwe ya li hemberî jiyana gundîtiyê wînda neke divê bi cidiyet û sistematîkek bijî. Têkoşîna ji bo jiyana li derveyî bajêr, wek gundan, wek gund û gundikan, hem diwar e, hem jî dikare bandorên erênî û neyînî li ser karakter û kesayetiya mirova biket. Di vê wateyê da, gava ku behsa gundan tê kirin yekem wargehên ku tên bîra wan, dikarin hêmanên folklorîk ên ji jiyana xwezayî bihewînin. Mînak karê ku li gundan bi hev re tê kirin, her çendî diwar be jî, hêmanên wekî muzîk, awaz û halay di nav xwe de dihevin, hem jî hesta bihevrebûnê an jî hevgirtinê pêş têxî. Ji bo vê rewşê mînakek bidin, li gundan şevêngenim an jî dahn di êne hêran hene. Ji ber ku ev kar bi destarê destan tê kirin, pêdivî bi eve hêza milan çê di bit. Ji ber vê yekê gundî bi hevra destarê destan dizivîrin û bi stranên karê genim hêranê di qedînin. Ji ber vê yekê, yên ku bi genim di hêran jî çandek civakî ava dikin. Weke ku di vê mînakê de jî tê fêmkirin, piraniya xebatên li gundan weke kevneşopîyeke civakî dewam kirine. Lê her kevneşopî û anane dikare aliyekî folklorîk ku yek ji dînamîkên bingehîn ên jiyana civakî ye, li xwe bigirît.

Piştî kurteya jorî pêvîste ku em behsa dîroka bajarê Colemêrgê ku mînakek lêkolînê ye bikeyn. Colemêrg, ku sînorê Îran û Iraqê ye û li herî dûrtirîn xala başûrê rojhilatê Tirkîyê ye; Bajarekî ku bi xwezaya xwe, bi tevna xwe ya dîrokî, civakî û çandî, çavkaniyên xwezayî, cihê jeopolîtîk, pêkhateya erdnîgarî û di dîrokê de cihê rûniştina ol û neteweyan bal kişandîye ser xwe. Colemêrg ku di heman demê de mazûvaniya gelek berhemên ku şopa çand û şaristaniya Îslamê lê hene, hem di erdnîgarî û hem jî di dîrokê de xwedî girîngîyeke stratejîk e. Mijarên wekî îslamîbûna Colemêrgê di serdemêke pir zûda ye, çêbûna baweriya Êzdiyatîyê, mezinkirina kesayetên girîng ên ku mohra xwe di dîrokê de hiştine û rastiya ku Xirîstiyantî navenda ser patrîkî ya mezheba Nestûrî bû û eve jî girîngîyê dide ku li ser bajêr lêkolînan bikin (Akın, 2019:4; Kaya, 2007:15). Navê Hekarî ji peyva "herkarî" tê; bi gotineke din, tê wateya her tim hêzdar, xurt, şervan û xebatkar. Di lêkolînên ku li herêma Colemêrgê hatine kirin de em dibînin ku ji serdema Paleolîtîka Navîn dest pê dike li Colemêrgê niştecihên demkurt hene. Îspata vê jî berhemên dîrokî yên Cama Volkanîk (Obsidian) e ku di sala 1961ê de li Geverê hatine derxistin (Akalın et al., 1982). Belgeyek din jî tabloyên zinarî yên bi serê heywanan ên li Tirişîna Colemêrgê û deştên Geverokê hatine dîtin. Tê texmînkirin ku ev tablo yên salên 9000-4000 berî zayînê ne (Belli, 2008:2-9). Her wiha Stellers (obelisks) yên ku ji Serdema Hesînî ya Destpêkê ne, di kolandinên ku di sala 2005an de li binê Kela Mîr a li navenda bajarê Colemêrgê hatine kirin, hatine dîtin (Belli, 2008). Li gorî Îhsan Akın (2019: 9) di nivîsên Asûrî de agahiyên nivîskî yên derbarê Hekarîya Serdema Yekemîn de hatine dîtin. Di nivîseke ku girêdayî serdema Qralê Asûriyan Salmanassar I yê ku beriya zayînê di navbera salên 1280-1261'an de desthilatdarî kiriye de, ji herêma Hekarîyê re "Uriatri" (Urartû) hatiye gotin. Ûrîatrî bi Asûrî an jî Aramî tê wateya "herêma çiyayî". Ûrîatrî bû yek ji wan heşt herêmên ku ji aliyê qralê Asûrî ve hatibûn dagirkirin. kralê din ê Asûrî, Ninurta-Tukulti di nivîsa ku ji serdema desthilatdariya Aşûr (1133 b.z.), ji herêma ku bi çemên xwe navdar e, wekî welatê Naîrî (bi wateya çem) hatiye gotin. Li pişt navên kralên Asûrî jî "Nirarî" an jî "Naîrî" heye, mînak; Ashur Nirari IV, Adad Nirari hwd. Ûrartûyên li vê herêmê heta B.Z 1000 ê di şiklê mîrektiyan de jiyane, lê piştê li hemberî êrîşên Asûriyan ên ji başûr ve qels bûne û bi êrîşên Medya di sala 560 B.Z. de wînda bûne

(Minorsky and Bois, 2008:69-90). Navên wekî "Akkare, Hekar an Hekarî" yên ku di paragrafa jorîn de hatine dayîn, li herêmê têne bikaranîn. Ji ber ku sînorên herêma Colemêrgê, PZ XIII Heta nivê sedsalê, heta navçeya Îmadiye (Amedî) ya parêzgeha Dihokê ya Iraqê dirêj bûye. Colemêrg bi biryardariya Katîp Çelebî; Heta sînorên rojhilatê Îmadiye, Bedlîs, Wan, Şehrîzor û Kizilbaşê dirêj dibû (Akın, 2019:7; Kaplan, 2014:12). Dema em li gelên ku li Colemêrgê nistecih mêze diken, parêzgeha Colemêrgê ji dîrokê heta niha di bin desthilatdariya şaristanîyên wekî Med, Faris, Babîl, Asûrî, Ogûz, Îlxanî û Selçûqî de ye. Culemêrg; Di sala 1054an de ketiye bin desthilatdariya Selçûqîyan, di sala 1127an de Atabeyên Mûsilê, di 1262an de Îlxaniyan, di sala 1387an de Tîmûriyan, di 1468an de jî ketiye bin desthilatdariya Akkoyunluyan (Kodaman, 1987:96). Herî dawî bajarê Colemêrgê (Özgen, 2016:38-40) ku di bin desthilatdariya Osmaniyan de bû (1548), di navbera salên 1262-1847'an de ji aliyê Mîrên Kurd ve hate birêveber kirin. Yekemîn ji van mîrên ku jimara wan nêzî çil e, Mîr Seyfettin Mengelan b. Elî Hekarî (?-1262) (Kaplan, 2014:118) û yê dawîyê Mîr Nurullah Beg e (Nizar Hasan Gulî, 2016:295). Mîrên navborî 585 sal bi statûyeke nivxweserî bajar bi rêve birîne. Piştî Şerê Çaldiranê (1514) dema ku herêm tevî Împaratoriya Osmanî bû, rêxistineke îdarî ya nû hat avakirin. Ji vê serdemê ve Mîrektiya Hekariyê wek sancaqeke yurtluk-ocaklık, di destê malbatekê de dest pê kir (Kaplan, 2014:119). Di sala 1548an de bi girtina Wanê ji aliyê Împaratoriya Osmanî ve, Colemêrg bi awayekî fermî di bin desthilatdariya Osmaniyan de bû û Colemêrg di statûya sancaqê de kete destê begên Hekarîyê (Ülke, 2018:474). Sancaqa Hekarîyê ya ku di sala 1737an de bi navê "Hukumet a Hakkari" di Qelemên Tehwîlê de hat qeydkirin, di sala 1827an de wek yurtluk-ocaklık hat destnîşankirin (Gencer, 2010:24). Li gorî Kaplan di sala 1852'an de Wan, Mêrdîn û Cizîrê di bin navê "eyaleta Hekarîyê" de hatin birêxistinkirin. Di sala 1855an de dema ku eyaleta Wanê ava bû, Colemêrg wek sancaq bi Wanê ve hat girêdan. XIX. Di nava sedsalê de statuya îdarî ya Colemêrgê her tim hatiye guhertin. Di sala 1864an de sancaqên Wan-Colemêrgê bi eyaleta Erziromê ve hatin girêdan û di sala 1877an de Wan û Hekarî wek du eyaletên cuda hatin birêxistinkirin. Di 1'ê Adara 1888'an de eyaleta Colemêrgê hat rakirin û Colemêrg bû sancaqa duyemîn a eyaleta Wanê. Ji vê tarîxê heta sala 1916an Colemêrg wek sancaqeke Wanê ve giredayî maye (Kaplan, 2014: 123- 124). Sînorên Hekarîyê heta wilayeta Mûsilê dirêj bûn heta ku di 5ê Hezîrana 1926an de di navbera Tîrkiye û Îngilîztan de peymanê Enqereyê hat îmzekirin. Bi vê peymanê sînorên heya yê Colemêrgê hatin xîçkirin. Piştî ku Colemêrg di sala 1936an de bû welayet, navçeyên Colemêrgê; Qilaban, Beytûşşebap, Şemzînan, Gever, Çel bîne. Tenê di sala 1990î de Şîrnex bû wilayet Qilaban û Beytûşşebap bi Şîrnexê ve hatin girêdan. Bi rêzîknameya îdarî ya ku di sala 2018an de hat çêkirin, Dêrecîka ku giredayî bajarê Colemêrgê ye, bû navçe û niha çar navçeyên wilayetê hene. Piraniya miletê Colemêrgê heta salên 1990'î li gundan dijiyan. Di wî demê da ji ber tundiya li herêmê, welatî neçar man ji gundan koçî bajaran kirin. Bi vê koçberiyê re hêdî hêdî şêwaza jiyanê, têkiliyên bingeîn û hevgrîtinê li gundan kêmbû.

Di vê lêkolînê de li Colemêrg û gundên derdorê refleksa civakî ya vê şêwazê jiyanê tê nîqaşkirin. Di çarçoveya lêkolînê de çar demsalên salê li gund çawa derbas dibin û şêklên têkiliyên di navbera mirovan de tîn vegotin. Her wiha rastiya bingeîn a jiyanê gund, şêweyên têkiliyên bi cotkarî û sewalkariyê re, mijarên weke xwedîkirina sewalan, şivanetî, cotkarî û kodên çandî yên di encama nêzikatiya mirovan a li hemberî

vê de çêbûne weke rastiye civakî derdikevin pêş. Weke ku li jor jî hat diyar kirin, bi koça ji gundan ber bi bajaran ve, têkiliyên destpêkê yên li gundan bi dawî dibin û çanda civakî ya li gundan hatiye afirandin bi tunebûnê ve rû bi rû bibe. Faktora sereke ya ku vê lêkolînê girîng dike ev e ku, şêwaza jiyana gunda a berê û tiştên têda veşarti bu nîfşên başerojê biêne gotin, ne bi hête berzebûn. Daneyên lêkolînê bi temamî li gorî çîrokên li qadê hatine bidestxistin, têkiliyên di navbera tesbîtan de hatine pêşkêşkirin û mijar hatiye şîrovekirin.

2. Methodolojiya Lêkolînê

Daneyên lêkolînê li ser çîrokên (çîrokên) kesên ku li navenda Colemêrgê dijîn û jiyanê gundan agahdar in hatine berhevkirin. Tê fikirîn ku ev vegotin bi bersivdayîna 30 (sî) pirsên ku ji bo lêkolînê hatine amadekirin, têne bidestxistin. Di lêkolînê de, yek ji pêşengên sereke ewe bû kesên ku ji wan pirs bîn pirsîn temenê wan ji 20 salî mezintir û bi jiyanê gundan re naskirî ne. Di vî warî de bal hat kişandin ku, kesên ku di lêkolînê de hatine hevpeyvîn kirin ji hêla zayendê de ne ve wekhev bin. Lê belê ji 25 kesên ku hatine hevpeyvîn kirin 8 jê jin û 17 jî mêr in. Sedema sereke ya cudahiya zayendî ya di lêkolînê de ew e ku hevpeyvînanên jin naxwazin beşdarî lêkolînê bibin. Ji bo kesên ku pirsê lêkolînê ji wan hatiye kirin û beşdarî hevpeyvînê bibin, di serî de armanca lêkolînê hat ravekirin û destûra wan hat girtin.

3. Di Çar Demsala Da Jiyana Gunda

Gund, yekeyên îdarî ne ku bi serê xwe xwedî avahiyeke cuda û resen in. Ji berê heta niha, li gunda jiyanê kevnepî hatiye avakirin. Ev şêwaza jiyanê di dîroka hevpar û germahiya mirovan de derbas bûye. Di vê wateyê de dema ku mijar tê nixandî, hesta hevgirtinê di paşxaneyê dîrokî û civakî ya jiyanê gunda da heye. Ger li gundekî bi rêkûpêk pir û xebatên civakî bîn kirin, tê fêmkirin ku li wî gundî hevgirtin û jiyanê hevbeş heye. Ev hesta hevgirtinê ji pêdiviya jiyanê gundiyan a dijwar û zehmetî têt. Ji ber vê yekê li gundan her demsal bi serê xwe xwedî rêzik û plansaziyekê ye. Ger xebatên li gundan di dema xwe de û bi awayekî sistematîk neyên kirin, xwecihiyên gundan bi pîrsgirêkên aborî re rû bi rû dimînin. Rêbertiya gund ji aliyê kesayetên wekî serokê kevnepî (aga), mixtar, rihspî (serokê ramanê), îmam a her malbatek an eşîrê ve tê kirin. Ev rêber di parastina nîzama gund de, ji karê rojane yê gund bigire heta têkiliyên wan ên civakî, xwedî erkeki girîng in (Şükrü Silehi, hevpeyvîna 13.01.2022). Piştî serdema Cumhuriyetê li gundan seyda, serok û cerdevan hebûn. Abûra wan jî wiha bû: Pezê seyda ji aliyê gundiyan ve dihat xwedan kirin. Debara pezên serok û cerdevanan havînê ji aliyê gundiyan ve (bi zibare) dihat komkirin. Zibare bi giştî karê hemû gundiyan ji bo dûrîna giyaan jî axebana xaniya ye. Serfermandar têkiliya gel û dewletê pêşkêş dikin (Fatma Tekin, hevpeyvîna 16.01.2022). Dema xaniyek çêdibe, karê rijandina axê li ser banê xanî jî bi alîkariya her kesî li gund dihat kirin, navê vê hevkarîyê zibare bû (Ubeyd Aslan, hevpeyvîna 21.01.2022).

Di vê lêkolînê de, di bin sernavên cuda de, kar û barên gundiyan Colemêrgê yên salekê, têkiliyên mirovan, sewalkarî û karên çandiniyê hatine vegotin. Dînamîkên ku têkiliyên civakî-aborî yên li gundan li ser hatine avakirin, hewl hatiye dayîn ku di çarçoveya çîrokan de werin ravekirin.

3.1. Xebatên Li Gundan Salekê De Tê Kirin

Di lêkolînê de ku ji demsala zivistanê dest pê dike, kar û şêwazên xebatê yên li gund hatine vegotin. Di 1ê Kanûnê de heywan di kevin gova û bi giyayê ku havînê tê berhevkirin dest bi xwarinê dikin. Di meha kanûnê de ku roj kurt û sar in, gundî li derve sewalên xwe giya di denê û yekser wan dixin stargehên xwe. Piştî ku deh roj ji Kanûnê derbas bûn, çil rojên sermayê (rojên di navbera 10ê Kanûna peşîk heta 20ê Kanûna paşê da) dest pê dike. Ji ber dijiwariya vê mehê rojek bi bahoze heye bi navê Bêlîda ango Bendilxe ye. Ev roj bi gelemperî dikeve 22ê Kanûnê. Ev dubendiya jêrîn li ser heybeta vê rojê hatiye gotin.

“Bêlîda Bendilxe, heçî derkevit mala xwe dê bite qatîlê ruha xwe..” (Korkmaz, 2018:6).

Ji ber ku dema berf dibare ji ber hewayê sar dimînin di meha Kanûnê de tê xwastin ku berf zêde bibare. Ji ber vê yekê di havînê de av zêde ye, her wîsa çandinî û giya jî pir in. Bi rastî debara sereke ya gundan xwedîkirina sewalan e û ji bo sewalkarî bidome pêwîst e 4 mehan têra wan giya biête berhevkirin. Di vê wateyê de tê xwestin ku di mehên ewil ên zivistanê de berfeke zêde bibare. Li Çile ji ber şert û mercên hewayê tu feydeyên însanî nebûn. Ji 20 rojên destpêkê yê Çile re “Çile Erebi” dihat gotin. Sedema vê yekê jî ew e ku Ereben koçer ji bo ku bandora sermayê di vê heyamê de bişkinin deriyê konên xwe ber bi rojava ve zivirîn (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022). Serma duyemîn ku jê re dibêjin Beçe, di navbera 20ê Kanûn û 10ê Sibatê de didome û bi giştî serdemeke berfê ye. Li Beçeyê jî bi navê Heyhot rojek bahoze heye. Ji bo vê jî ev gotin hatin gotin.

“Heyhot Heyhot jêk vebîn mehkê cot, ecêp dûnya ber ne sot babi kur firot da dar sot, daykê keç firot da kevzan kelot.” (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022).

Di roja dawî ya meha sibatê de ji ber ku dihat bawer kirin ku dijiwariya zivistanê derbas bûye, gel şa bû. Sedema vê kêfxweşiyê ew e ku zivistan dest pê nermî yê diket. Hat ragihandin ku di wê rojê de jinan li hin gundan ev gotarê gotî ye: *“Şubatê pîre Fatê derkeve bê afatê”*.

Pez, di zivistanê rojê da di nav girseyên berfê de li cihê ku jê re d'bejin "dûnhe" di jît (Tayyîp Biçer, hevpeyvîna 18.01.2022). Di zivistanê de dema mayîna pez di gova de li gorî salnameya Rûmî di navbera 1ê Kanûnê û 7ê Nîsanê de ye. Ev heyam bi hesabeke kêr zêde ji 4 meh û 7 rojan pêk tê. Heywanên wek pez û bizinan hema bêje ji bo hemû hewcedariyên mirovan, bi taybetî jî cil û berg û xwarinê li gund dihatin bikaranîn (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022). Mînak ji bilî malzemeyên cil û bergên wek destik, saq û gore, ji şîrê pez û guştê pez jî xwarin dihatin çêkirin. Di zivistanê de bûyera herî girîng zayîna pez e. Pez bi qasî şeş mehan ducanî (heml) dibin. Ji ber vê yekê beran di 5'ê Îlonê de weke ayînekê tevî pez dibin (beranberdan), 5'ê Sibatê jî pez dest bi zayînê dikin. Beranberdan ji bo gundiyan rojêke taybet e, di vî warî de qade çêdikin, beran boyax dikin û bi coş û kelecax dixin nava pezî. Dema ku pez zîya, karê gundiyan zêde dibe û di vê pêvajoyê de ji bilî barîna berfê û sermayê rojên bahoze jî girîng in. Lê divê bê zanîn ku bizin berî mîha hatine zayîn. Du sebebên vê yekê hene, ya yekem, ji ber ku mîh û bizinên ku zên diviyabû çend rojan bi hev re di heman gova de bihatana xwedankirin, bizinan bi şaxên xwe zerar dan miha. Ya duyem, dema ku bizin zû zên, karîk zû berxwe didin û di kevine çerê bi meha Adarê ve bizin tînin dutin. Bi vî awayî ji bo hewcedariyên mirovan şîrê teze dihat bidestxistin.

1'ê Nîsanê ji bo Kurdan weke roja sersalê tê qebûlîkirin, ji ber ku mirov ji zehmetiyên zivistanê rizgar dibin û biharê rojên xweş li bendê ne. Di 1'ê Nîsanê de xwarinên herêmi tîn amadekirin û mîna cejnê tê pîrozîkirin. Pez çar mehan bi giyayê ku li gund hatiye berhevîkirin tîn xudankirin. Piştî vê heyamê, ji 7ê Nîsanê pez birin cihên germ ên bi navê Berbihar an jî Buharxwar û bi qasî mehekê li wir tîn diçêrandin. Di meha gulanê de pez careke di berbi gund û zozanan ve diçin. Di vê heyamê de ji ber ku deştên hin gundên Colemêrgê bi berfê girtibûn, di meha Hezîranê de gav bi gav berê xwe dan zozanan. Di meha Hezîranê de pez bi cewan (qeleg) dihatin birîn. Ji bo peydakirina hewcedariya avê ya heywan û mirovên li zozan li cihên wekî kanî û rûbaran hatiye avakirin. Carinan li cihên ku av lê kêm e, giyayên (giyayên wek kerkol, kermex, gêndel) li ser girseyên berfa ku ji zivistanê mayî tîn avêtin da ku berf zû ne helît. Bi vî awayî, hewcedariya avê demek dirêj hate peydakirin (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022).

Piştî meha Nîsanê li gund xebatên wekî vekirina rêyên avê (coya), rakirina kevirên zeviyan dirûnê û telafîkirina zirarên zivistanê tîn destpêkirin. Herwiha di destpêka meha gulanê de zevî tîn çandin û dema çandiniyê dest pê dike. Di destpêka van berhemên dema genim di êne çandin. Ger genim di biharê de were çandin jê re Bihare tê gotin. Carinan genim di payîzê de tê çandin, piştî ku zivistanê di bin berfê de tê avdan, di biharê de bi zêdebûna germê re yekser kesk dibe û di meha Hezîranê de şîr dibe. Ji van genim re dibêjin Payîze. Li her gundî li gorî baran û şert û mercên avhewayê yên gundan sebze û fêkiyên cuda tîn çandin (Omer Yaşar, hevpeyvîna 28.01.2022). Mînak li herêma ku jê re Lewîn tê gotin, ji ber bilindahiya gunda sebzeyên li ber sarbûnê tîn çandin, li cihên weke Çelê jî ji ber ku şert û mercên avhewayê nermtir in fêkî û zebzeyên ku pêwîstiya wan bi germê heye dikarin bîr çandin. Hêza ajalên wek ga bi giştî ji bo cotkirina zeviyan ji bo genim û berhemên din dihat bikaranîn. Ji ber vê çendê li piştî çar gayan (çar gayî), du ga li paş û du jî li pêş de, kotan anjî cot girêdabûn û zevî dihatin kêlandin. Piştî ku zevî tê kêlan, genim tê rijandin û piştî bi wesayiteke bi navê mangêr, ku bi dûv du gayan ve tê girêdan, bi axê re genim têt bi ax kirin. Weke operasyona dawî, perçeyekî darê yê stur û giran bi navê malî li dûv gayan tê girêdan da ku zeviye rast biket (Şehmuz Artik, hevpeyvîna 15.01.2022). Bi rawestana hem li ser malî û hem jî li manger, ax gihand hevîrtina tê xwestin. Ev bîst salên dawî da traktor ji bo çandina zeviyan dihatin bikaranîn û bi vî awayî sepandinên berê hatin bidawîkirin. Helbet dema ku zevî bi çolê dihatin kêlan, zilamek li ser perçeyê darê (navê vê nîre ye) li ser milên her du gayên ku li pêş bûn, rûnişt û piştrast kir ku ga bi gavên rast û bi encamek tê xwestin bimeşin. Mirovekê ji cot di girt da ku nekevît. Bi gotina stran û helbestan ev karê dihat kirin. Zeviyên genim 3 caran tîne avdan heta ku zevî bigihêjin. Avdanî mijarek bi ked û sebrê di xwaze ji ber ku divê av hêdî hêdî û ji binê axê were dayîn. Ji aliyê din ve dema ku traktor nehatî gundan erka patosê dîsa bi heywanan hat kirin. Genimên ku dihatin durîn û zuhakirin, li ser erdeke bi navê bêder an jî coxîn dihatin belavkirin (Şehmuz Artik, hevpeyvîna 15.01.2022). Herî kêmtir pênc ga bi ser van gerîyan û genim perçiqandin. Dema ku gurzên genimî hatin pelçiqandin û kirin kayê, şolê gaya xilas dibît. Di pêvajoyek din de, pêwîst bu ku bager bihêst da ka û genim jêk cida bin. Helbet ji bo vê pêvajoyê mijara herî girîng bager bû, wekî din encama ku tê xwestin nedihat girtin. Ji bo ku ar çêbiket, genim dibirin aşî. Aşevan, kesên ku genimê xwe tînin têxistin rêze. Ev rêze qet xirab netîkin, lê carna yekî ku nan li malê tune ye,

dor tê dayîn, lê ardê wê li binê alê ku jê re çavîye tê gotin (Abdûlkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022).

Karê herî girîng ku li gundan tê kirin, di havînê de durîna gîya ye. Durîna giyayê jî di nav de hin xebatkar hene. Kesên ku giya durîn jê re digotin pale, yên ku giya berhev dikirin jê re digotin lasker. Pale û lasker rojê heft-heşt saetan ji bo parê xwe dixebitin. Lasker giya berhev dike, texa çêdike, çay û xwarinê amade diket. Helbet durîna giya jî bi serê xwe dibe çar dem. Ya yekem durîna kerkolê ye ku beriya demsala havînê li zozanan tê kirin. Kerkol giyayek tîrş û gemar e ku zivistanê heywan bi birçî dixwin. Ya duyemîn jî kermex e, ev giya hem li çiyayên bilind û hem jî li gund şîn dibît. Ya sêyem jî giya ye ku li qadên hişk û şil ên li gund çê dibin. Ya çaran, gundiyên bi hejmareke zêde ajalan wan hebît, giyayek derziyê jî jê re dibêjin kivar di durîn. Ev giya bi gelemperî nêzikî payîzê tê durîn. Ji bo durîna giya rojê çar bêhnvedan hene. Paleyên ku serê sibê zû diçin ber beroke hindek giya durîn û tîrş taştê. Piştî taştê heta dor saet dehân, kar dikin û di vê demê de çay û avê vedixwun. Nivro saet diwanzdeh de tîrş xwarinê, piştî xwarinê tirpan tîrş dikin di durîn despe diket. Li dora saet şanzdehan çay û malzemeyên taştê û xwarinek (firavîn) tê xwarin û karê rojê di saet hejdeh de xilas dibit. Bê guman, ji bo paleyan vexwarinên kurt ên avê jî hene. Di durîna giya de hêmana şolî bi qasî erdekî diyarkirî (berûke) ye. Ji bo durîna gîya rêbazek heye. Ji pale (serpale) ya herî baş di destpêkê de çend kesên din di naverastê de û ya dawî jî jê re ridale tê gotin. Durîna gîya di cotkariyê de karê herî zor û girîng e. Di vî warî de, durîna gîya di gereke wextê xwe de bêt qetandin. Wekî din, gîya hişk di bît û heywan gîyayê hişk naxwun. Li gor hejmara ajalên gundiyan gîya durîn heya mehekê berdewam diket. Berê, dema ku mîrên malbatên qelebalix bi xwe giya durîn, îro palêt bi rojane tê girtin, lê bi gelemperî li ser zeviyan deştê maşîna tîrş bikar anîn. Paletî tişteke ku hostatî dixwaze û gelekî zehmet e. Di vî warî de, her kes ne karibe tirpanê bi kêşît. Piştî demêke diyarkirî, belkî bîst roj piştî durîna gîya, demsala berhevkirina gîya dest pê dike û carinan dibe ku heta çil rojan bidome. Giya li cihên ku erebe nikarin bigihêjin ser pişt a ajalên wek hesp û hêstir dihatin kêşan. Her dewarek dikare heft an heşt texan di demê de hilgire, eve li gorî mezinahiya texan e. Li ser erdên deşt, giyayên ku li amûrê darîn a bi navê parxêl (wek erebeya ga) tê barkirî bi ga dihatin kişandin. Di van salên dawî de, giyayên li ser erdên deşt bi ereban tîrş kişandin. Di demên pir kevn de (dora pêncî sal berê), gundiyan bi gelemperî li gundiyan ku giyayên xwe durîn li hev kom dikirin (cihê ku gîha lê kom dibûn jê re logeh dihat gotin), zivistanê yan pezê xwe dibirin û gîya di dane an jî gîya li ser cureyekî darê bi navê Garte bar kirin û di ser berfê re kaş kirin gund (Fatma Tekin, hevpeyvîna 16.01.2022). Her gartekê nêzikî siha texe tildigêrtin (Fatma TEKÎN, hevpeyvîna 16.01.2022). Sedema sereke ku mirov di zivistanê de gîha dikişîne gund, nepêkaniyên wê demê bûn (Edîp Silehî, hevpeyvîna 14.01.2022). Berê li gundan gelek heywanên wek hêstir, hesp û hwd tune bûn, ji ber vê jî gîya yan li ser pişt a mirovan dihatin kêşan yan jî zivistanê di ser berfê re dihatin kişandin û di hatin ber heywanan (Tahir Güldal, hevpeyvîna 26.01.2022). Bê guman, ev kiryar dijwar û xeternak jî bûye (mînak xetereya berfê). Di van salên dawî de, li cihên ku gov an extexan lê hene, gîya tê komkirin. Bi teybetî, giyayê komkirî di bêjnê "lo". Bê guman, lo çêkirin divê bi hin şahrezarî were danadin, wekî din lo bi neçarî bi ser dikeve, avê digire, werdigerît û di dawiyê di rizît. Yek ji metirsiya herî mezin a li benda komikên gîya ye, şewitandina gîha ya bi dilxwazî an bê dilxwazî ye. Kesê ku giyayên wî li gund bişewite yan jî bê şewitandin, dibe ku di

rewşeke zehmet da bît. Di vê rewşê de, gundî bi dabeşkirin û xwarina heywanên wî kesî nav xweda çareser dikin. Ev mînakeke girîng a hevgirtinê ye, wekî di pir aliyên jiyana gunda da.

Di 15ê Tebaxê de li gor salnameya Rûmî birina berxan tê kirin. Rojek beriya ku berx bê birîn, berx di gol anjî çemekê da tîn şuştin. Roja dûvda berxan tînin gund an jî li nêzî zomê, li ser cilekê danên û diêne birîn (Edîp Silehî, hevpeyvîna 14.01.2022; Ubeyt Aslan, hevpeyvîna 21.01.2022). Ji ber ku di atmosfereke cejnê de birîna berxan tê kirin, di vê rojê de mabatên nêzîk, dost û xizm tîn gazi kirin. Gundî ji bo ku deynê xwe bidin li benda dema berxbirê di mînin. Ji ber ku piştî ku berx tê birîn, berxên nêr tîn firotin û gundî perê wan di dene deynên xwe ên salane (selem) (Omer Yaşar, hevpeyvîna 28.01.2022).

Li gorî salnameya Rûmî 6 roj piştî meha Tebaxê stêrkek bi navê Gelavêj dikeve esmana û ev stêrk nîşana payîzê ye, ji ber wê jî dema koçkirina ji zozanan ber bi gund an jî cihên germ ve hatiye kirin. Kûn û tiştên zomê li dewaran tîn kirin û ber bi gund ve bi rê kevin. Piştî 13ê îlonê ba tê, hewa dest pê dike sar di bît. Ber bi meha mijdarê ve heywanan tînin cihên germ ên bi navê Payîzxwar an jî Payîzwar û diçêrînin.

3.2. Şivanetî

Şivan bi giştî di meha sibatê de dihatin gêrtin. Li gor boşatîya pezî gundî tîn cem hev û şivanên pez û berxan di girin. Bi rastî hin kes hene ku şivantiyê wek şolek qedîm bu xwe digrin, ji ber vê yekê bi dema ku şivan bîn îstihdamkirin ser lêdanê wan kesane diken. Ji bo nimûneyên em bi bejin kesên wekî Abdullahê Hemê, Bozo, Memê Şivan û Sabriyê Piroşî li gundê Xenanisa yê jorîn hatin gertin. Ji ber ku pezên hin malbatan pir in, pezê xwe xudanan di şivanî lê dikir. Ji van şivanan re digotin xwemal. Di demên kevnare de, li hember xizmetên şivanan berxên mê yên gihîştî anjî kavir dihatin dayîn. Ji van berxan re gotin pêtek. Li Colemêrg û derdora wê şivan bû 8 mehan tîn gêrtin. Erkên sereke yên şivanan ew e ku pez biçêrînin, pezên kor, seqet, nexweş xwedî derkevin û ya herî girîng jî li gorî xwestekên xwediyê pezî bi înine cîh. Ji 10'ê Nîsanê pêve pez ji gundan derdixin û dibin derên germ ên bi navê wan gelî ku wandera gîya şîn in. Pezên ku mehekê li vir dimînin dîsa tînin gundan. Bi vê heyamê re peywira şivanan dest pê dike û di destpêka meha Kanûnê de erka wan diqede. Ji şivanên berxa ra di bejin şivanberx an jî berxevan. Şivanberx sê-çar mehan tîn gêrtin, carna di dema birîna berxa qevlê şivana xilas'd bît carna ji qewlê şivanberxan hata beranberdanê berdewam diket.

Xwarinên yek rojî yên şivanê pez an jî yê berxan ji aliyê xwediyên kerîyan ve tê peydakirin. Ji vê xizmetê re ratîb tê gotin. Ratîb, li gor hijmara pez tê belavkirin û ji her bîst pez û bizinan re ratipek heye. Mesela, yên ku sed pezê wan hene, pênc rojan ratiba şivanan didin. Çend xwediyên kerîyan (hevker) hene, li gorî hejmara kerîyan ratîb amade dike.

Li cihê bêrê ku cihên pez diêne dutin, efserên wek bêrî, serbêrgir, bispor hene. Bi giştî pez dutin karê jina bî. Serbêrgir ew kes e ku serê pez li cihê navbêre digre, ev kare bi gelemperî ji aliyê şivanî ve tê kirin. Li aliyê din bispor ji xurtên 15-20 salî pêk tê û evne pezî di dene berîyê. Dema ku pez têtê dotin û dema ku dotin diqede, berx bi hev re tevdiagerin û piştî nîvro jî berx ji pez tîn veqetandin (ji vê re dibêjin vavêr) bi aliyê

şivanên û bîspor ra. Gava pez du dana diêt dutin, yek serê sibê û yek jî piştî nîvro ye, bîspor di nîvro de çêrandin û avdana pez (ji vê re palîn tê gotin) dîkin.

3.3. Cureyên Heywanan Li Gundan

Hemî pezên piçûk (mih, bizin, berx û kahr) di kerî de têne nîrxandin. Helbet di vê kerî de li gor nêr û mê ne navên cuda tên navkirin. Ji ber ku her pez an bizinek ji hêla temen, nijad û xuyangê ve ji hev cûda ye ca ku evne alîye mirovan bi êne naskirin. Berxê nêr, sala yekem; bêçîk e; sala duyemîn kavir e; sala sêyemîn şek e; sala çarem hogij; di sala pêncan re dibêjin beran. Berxê mê, di sala ewil de berxe, di sala duyemîn de kavir; disala sêyan da berendî û di sala çaran re jî mih tê gotin. Ji dûndeha bizinê re, di sala yekem de kahrik, di sala duyemîn de gisk, di sala sêyemîn de kûr, di sala çaran de seyîs û di sala pêncan de nehrî tê gotin. Ji kahrka bizinê ya mê, di sala ewil de kahrik, di sala diduyan de gisk, di sala sisiyan de tuştûr, di sala çaran da bêjnê bizîn. Cûreyek pez heye bi navê merez e. Ji hinekan re dibêjin çûr.

Cureyên Miha: Hirik, sore, hemdani, qereqaş, riser, çîl, qemer, qurisk. Miha hirik, şîre we zêde nîne bes rûn û guştê wê zehfe. Riser bi guşte. Pezên hirik exlebe li Çelê dijîn. Ev rewş li gorî avhewa û derfetên çêrandinê diguhere.

Cureyên Bizina: Bel, koç, xumar, şax, kir.

Nexweşiyên pez: Seqetbîn, gêj, siski, tebeq, şarbon (derde mêlak), kirmi bin, xwin gêrtin, xwe girtî.

3.4. Xwarinên Li Gundan Têne Çêkirin

Gunda havîna xwarin ji bu şivan û gavan a daima di hate çêkirin. Lêbelê, dema ku heftê şeş rojan ji malbatan re xwarinên ruhn têne amadekirin, di roja heftemîn de cejnek bi navê wê qîdare tê çêkirin. Vê roja teybetî da xwarinên guştî tene çêkirin. Gundî dema ku plansazîya xwe dîken kare salekê berçav digrin (Abdûlkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022). Her çava bît bila we bît, guşt malen gundîyên gorî hale wan pîçek xweş kêr nabî. Bili pez'î heywanên kuv'î ji derdora Colemêrgê zehf heye 'u caran ev heywane ji diête serjêkirin.

Xwarinên Gunda: Maş, nisk, girara dewi, dew garisk, dew birinç dew cehîn, gulul, mehîre, pelaw, qedîd, qeyle, avark, girareşîr, savar, dahnhêrk, girara şelima, girara lobîya, girara nuhka (Abdûlkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022), tirşik ve keledoş, qirîs, dahnekot hwd. (Rahime Kaval, hevpeyvîn 18.01.2022; Nesrin Kaya, hevpeyvîn 20.01.2022). Di nîvê cotmehê ewil de gundî li gorî debara xwe pez, bizin û carinan jî heywanreşe serjê dikirin û guştê xwe ji bo zivistanê berhev dikirin. Her malbatekê pêdiviya guştê xwe bi berçavgirtina nifûs û mêvanên xwe diyar kiriba. Hin guşt di çermê heywanan de dihat parastin ku jê re pîst digotin. Guşt carinan tê hişkkirin û qedîd tê çêkirin. Jixwe li gundan xwarinên wek penir, rûn û hingiv bi pîstan dihatin parastin.

Xwarinên Şirînî: Axafk, xebis, aside, pîne, lalepêt tiştên wî şikli hatine çêkirin. Axafk, xwarinek teybetî ye û exlebe bu jînen zihistanî di birin.

3.5. Li Gundan Têkiliyên Mirovî

Mehên zivistanê gundi cemîyan û ber ronahîya findika, çira, fanus a sohbet dikirin, stran û çîrok di gotin. Ber van sohbetê da hindek tiştên wek gûz, muvîj di hatine

xwarîn. Heta salên 1950î li Colemêrgê çay tunebû, li şûna wê av ji mêvanan re dihat dayîn. Bi şewitandina şekirê li şûna çayê vexwarinek mîna çayê hat çêkirin (Yıldız Çetin, hevpeyvîna 26.01.2022). Jixwe di salên paş da çay li hin malbatan peyda dibît. Ji mêvanên ku heta derengiya şevê man malê ji wa ra xwarin hate dayîn. Mêvan bi gelemperî di meha sibatê de têne pêşwazîkirin û her malbatek li gorî malên gund 28 anjî 14 şeva pêşwazî li mêvanan diket (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022). Xwarina ku ji bo xwarinê pêwîst e, bûye tîrşik (cureyekî şorba herêmê). Li hinek gundan, malzemeyên taştê (hingiv, penîr, jajî, mast) ji mêvanan re dihatin pêşkêşkirin. Li gundan havîn û biharê bi şev serdana malan nedikirin. Ji ber ku ji meha Nîsanê û wêr ve her cure xebatên çandinî û sewalkariyê zêde bûne. Li gorî vê, dem pir zû derbas bûye (Hasan Kaval, hevpeyvîna 15.01.2022).

Li gundan demên taybetî hene ku carinan duayên kolektîf têne kirin ku ji nexweşiyên bêderman dûr bixin (mînaka Covid-19). Dahwetnebiyên herêma Çelê ji bo van nexweşiyên mînakek girîng e. Dahwetnebi, Roja pêncşemê jî aliyê qaziyên gund ve hat ragihandin ku dê piştî nimêja îne li hev kom bibin û ji bo şifaya nexweşiyê dua bikin. Roja îne piştî nimêjê, li her deverê, carinan li ser banê xaniyan, her kesî xwarinên cûrbecûr yên ku di mala xwe de anîne dixwarin û paşê berê xwe didin qibleyê û dest bi duaya dikin. Jin ji ber pêşlêgirtina cergebeziyê beşdarî vê merasîmê nabin. Di nav nimêjan de sê caran "Ya Allahul aman" hat gotin. Nimêj piştî hemdkirina Xweda bi wesîleya Fatîhayê temam bû (Abdulkadir Kızılkaya, hevpeyvîna 13.01.2022). Ev ayîn li hemû gundên Colemêrgê nehatiye kirin. Ger roja îne baran anjî befr bibariya, Dehwetnebî bo îneke din hatiye paşxistin. Dehwetnebî wekî carinan duayên baranê yên ku îro li Rojhilata Navîn têne kirin e.

Yek ji merasîmên herî girîng ên li gundan tê lidarxistin zewac e. Zewac bi gelemperî û di navbera xizmên nêzîk de pêk dihatin. Hindek caran ku ev zewac zewacên evînî ne, caran jî evane zewacên ku li ser daxwazên malbatanin (Remezan Tekin, hevpeyvîna 18.01.2022). Jin xwestin ne gelek dilê xurt û keça biye. Serê malbatê ji bo kur an biraziyê xwe keça gundî û xizmên xwe dixwaze û encam bi malbata xwe re parve kiriye (Mehmet Çetin, hevpeyvîna 27.01.2022). Carinan keç û kurên ku dê dizewicin heta roja dawetê hevdu nedîtine bes gelek kêfxweş bûne (Tayyîp Biçer, hevpeyvîna 18.01.2022). Helbet xala herî girîng ew e ku zewac bûyereke neveger e, yanî bûyerên telaqê zêde nehatine dayîn. Xwestina keçekê hin qonax hene, ev jî diyarkirina keçê ye ku ji aliyê malbata xurtî ve were xwestin. Heger di navbera malbatan de yekem hevdiîtinên pêk bên û di encamê de erênî bi dest bikevin, qonaxên mayî dest pê dikin (Fatma Tekin, hevpeyvîna 16.01.2022). Rasti caran keç û xurt hevdu di bînin gelyêk xeber diden, pêkten û vê biryarê bu malbatên xwe parve diken. Caran ev biryare bu jinkên sere diêne gotin evjî meselê bu hemi malbata dibejin. Nabeyna herdu malbata hatin û çon di çêdbin. Piştî razîbûna malbatan diyar dikin ku ew dixwazin werin cem hev û têkiliya xizmtiyê ava bikin. Hêjayî gotinê ye ku eger biryara malbata keçê neyînî be, ev mijar tê girtin, lê carna aliyê xurtî gelek caran li ser daxwaza keçekê îsar kiriye û carna jî encamên erênî distandîne. Herwiha eger malbata keçê bi erênî bersiva malbata xurtî bide, aliyê xurtî vê xizmên xwe yên nêzîk meselê radigihîne û rojek ji bo desteserê diête destnîşankirin. Helbet aliyê keçikê jî berê xwe dide xizmên xwe û wan gazi diket, di roj anjî şeva ku hatiye diyarkirin xizmên herdu aliyên li mala bavê keçikê tînin cem hev. Piştî silav û selametiye, zilamekî ku ji aliyê xurtî ve weke wekîl hatiye tayînkirin, dipirse " em

ji bo karekî xêr hatine û wekîlê aliyê keçikê kî ye?". Piştî ku wekîlê aliyê keçikê hate kifşkirin, mezin an jî cîgirê aliyê xurtî di bêjît: "Bi îzna Xwedê û bi gotina Pêxemberî (s.a.w) em hatîne ku keça filanî filankesê, ji bu kurê filankesi filanî bi xwazin". Ji ber ku aliyê keçikê berê bersiveke erênî dabû, ew jî dibêjît "Eger Xwedê hez kiribît ser xêre bît" eve bersiva erênîyê ye. Di vê navberê de xurtek mala zavayê berendam, destê wekîlê bûke an bavê wê maç dike û dua diêne kirin. Bê guman, merasîma bi zengil û zêrên din ên sade yên bûkê berdewam dike. Her wiha hin şîrîniyên ku rexên zava înane tên belavkirin û piştî vexwarina çayê merasîm bi hestên xweş dawî dibît. Di roja desteserê de, berezava an serçopî diête kifşbûn. Mîsyona berezava ewe ku karên dawetê plansaz bike û dawetê bi rêve bibe. Piştî demekê, aliyê xurtî bi hin diyariyên biçûk serdana bûkên xwe dikan. Li gor şert û mercan, roja dawetê jî tê diyarkirin. Helbet ji ber kar û barên gundan dawet bi gelemperî di payîzê an zivistanê da ku kar kêm e tê kirin. Hindek caran heftê sê dawet li hindek gunda dihatin kirin (Fatma Tekin, hevpeyvîna 16.01.2022). Danûstandin nêzî roja dawetê tê kirin û ji bo vê dawetê heval û xizm têne gazikirin. Di dawetê da bûk zêr li xwe dike, merasîm bi hin çalakîyên bi vî rengî dawî dibît. Xizmên her du rexan ji bo diyarkirina nextê bûkê nêzîkî dawetê û bi fermî ragihandina roja dawetê tên cem hev, vê meselê di bejin şerinahî. Di merasîmê de, nextê bûkê tê diyarkirin. Nextê bûkê di hinek eşîran de biçek e ku jê re şîrmêj tê gotin; hinek eşîr jî pereyekî giran dixwazin. Helbet hin malbat qet nextê bûkê naxwazin, ji ber ku halê wan baş in. Armancek nextî eve ku, lêçûnên daweta keçikê û hin diyariyên wê bîn kirin e. Gundî herî zêde pênc zêran li bûke vetken. Berê li gundan xemlên pûç nehatin çêkirin. Roja me, dawet bûne du roj û sê şev. Plankirin û lidarxistina dawetê erka berezavaye. Di êvara ewil a dawetê de li her du malan stran tên gotin û bi wan re dîlan dest pê dikan û dawet heta şeva sisiyan didome. Di roja ewil a dawetê de dahwetî di kortejekê ve ji mala zava heta mala bûke diçin. Roja duduyan, bûkê heldigirin û dawet heta êvarê berdewam diket. Hespên ku dê bûk li wan siwar bibin bi kelûpelên bi navê zîn û lixaf hatine xemilandin. Bûke cilekî rengîn ku jê re dibêjin Hizark li xwe dikan, serê bûke ji serpuşek navê Kesrewan têxinê (Nesrîn Kaya, hevpeyvîna 20.01.2022). Sibeha roja duyemîn a dawetê, zava ji aliyê berezava ve ser rihên wî tên çêkirin û sertêşt ji aliye berezava ve li mêvanan re tê dayîn. Di vê pêvajoyê de gelek şahî û kevneşopî jî hene. Hindek caran li Colemêrgê jin hatine xwastin lê bele ber bûyereki civaki dahwet hatîye paşvedan. Wê deme, malbata zava her sê anjî çar meha carekê seredana bûka xwe di dayne. Navê vê seredanê pirsyari ye. Armanca pirsyarê eve ku me hun bi bîr nekirîne, kewl û krarên me her çiyê xwene. Bi vî şêwazî dilsahrî na kevîte nabeyna her du xizma ji (Hacı Tansu, hevpeyvîna 27.01.2022).

Bi giştî li Colemêrgê zexta feodal li ser jinan tune bû (Cevdet Miroğlu, hevpeyvîna 10.01.2022). Jin kevaniya malê û xanima malê ye û ji bilî vê di gelek mijarên bi karê malê de mafê axaftinê heye (Zübeyt Ceylan, hevpeyvîna 10.01.2022). Helbet divê bê zanîn ku karê jinên gunda giran bû, ji ber ku bi gelek karan re mijûl dibûn, wek lînêrîna zarokan, karê malê, dotina pez hwd.. (Sayime Yakiş, hevpeyvîna 22.01.2022). Her çend li jor hat gotin ku hindek zewac bédilî hatine kirin jî, mirovên zewicî bi salan kêfxweş û bextewarî ev yekîti berdewam kirine. Li gorî hin kesên ku hevpeyvîna anîne ziman, li gund di navbera jin û mêran de wekhevî tunebû û diyar kirin ku ev yeksanî piştî koçkirina bajêr pêk hatiye (Rifat Tezcan, hevpeyvîna 23.01.2022).

Çend kêmbê jî, li gundan bûyerên nexwestî yên wek keç revandinê diqewimin. Sedema sereke ya revandinê ew e ku ciwanên ku berê jî hev hez dikirin û nedikarîn li hev bicivin bi hev re direvin û dizewicin. Helbet carnan dema keçik tê revandin, di nav eşîrên Kurdan de nexweşiyên girîng çêdibin. Heger keçik bi dilê xwe reviya, di demeke kurt da bi mezinên herdu rexan ketine nabeynê herdu rex pêk îrandine. Lê eger keç bi darê zorê hatibûte revandin, lihevhatin dijar dibe û kirêtahî tê xwastin, ev kirehatî jî destê malbata keçikê ve tê standin û tiştên wek çekan jî distînin. Carinan di encama revandina mirovan de bûyerên xwînxwariyê rû didin.

3.6. Nimêj û Îbadet

Kesên li gundên Colemêrgê dijîn bi giştî ola xwe giredayî bîne. Tevî ku ji ber xebatên gundan tenê di rojên îne û mehên remezanê de mizgeft dihat ziyaretkirin jî, nimêj û dua nehatine îhmalkirin. Li her gundekî melayekî birûmet hebît jî, piştî ku dewletê mele li gundan tayîn kirine meleyên fermî jî hatîne. Li gor boşahîya nifûsê carna li sê gundan melayek û carna jî li gundekî melayek dihatin danîn. Di meha Remezanê de gundî ji bo ku nimêja terawîhê bikin diçûn mizgeftê û piştî vê îbadetê carnan jî dihatin serdana yêkdu. Bê guman, wek ku li jor jî hate gotin, ev serdan bi gelemperî di mehên zivistanê de dihatin kirin. Carinan li gund kesên ku sê mehan rojî digirtin hebûn. Melayên gundan ji ber ku ji aliyê gundiyan ve girîng dihatin dîtin her roja îne û carinan jî rojên din dihatin gazî kirin.

Bi awayê kêrhatî ye ku mirov rave bike ku cejnên olî (Îda Qurban û Remezanê) li gundan xwedî cihekî girîng in. Ji roja duyemîn a beriya îde re roja paqijiyê tê gotin. Di vê rojê de xebatên wekî paqijkirina giştî ya malan, şuştina kincan, paqijkirina mirovan tên kirin. Rojek beriya îde nan û kade di hatin çêkirin (Şükrü Aslan, hevpeyvîna 22.01.2022). Ev yek girîng e, ji ber ku li gundan li ciyên wek gerên avê û rûbaran cil û berg dihatin şuştin. Berê li gundan li şûna sabûnê zirka xweliyê dihat bikaranîn (Yıldız Çetin, hevpeyvîna 26.01.2022). Êvara eydê zêlam diçûn mizgeftê nimêj dikin û tekbîr dibêjin. Sibeha cejnê, hemû gundî bi hev re diçûn nimêja cejnê û ji wir serdana goristanê dikin. Piştî ziyareta goristanê zêlam li malekê taştê dicivin û piştî taştê hemû malên gund bi hev re tên ziyaretkirin. Ji aliyê din ve jin bi gelemperî di rojên duyemîn û sêyemîn ên cejnê de diçûn cejnê. Li hinek gundan di Îda Qurbanê de heywanên qurbanê bi hev re serjê dikin û goştê wê tê hev kirin û li hemû gund belav dikin. Hin gund jî heywanê qurbanê serjê dikin û li feqîr û xizmên xwe belav dikin.

Dema ku li gund kesek dimirît, xelkê gundê û gundên derdorê şîne digirin. Şîn gêrtin 3 roj e, xwarin dibirin mala mirî û sê rojan sersaxiyê tê diken (Ahmet Yakis, hevpeyvîna 22.01.2022). Her wiha, di bûyera mirinê de, carinan li gundan çil rojan cil û berg jî eşkere nedişuştin, ev rewş jî rêzgirtina ji xizmên miriyan derketibû.

3.7. Tedawîya Nexweşiyê

Nexweşî bi giştî bi hin kesên ku li gundan jê re dibêjin bijîjk anjî hekîm dihatin dermankirin. Wek mînak, didan ji aliyê hin kesan ve bi sê awayan hatine dermankirin. Pêşî, edava di bin didanê de bi şidandinê dihat derxistin. Ya duyemîn, didan tate daxkirin. Rêbaza sêyem, diran ji aliyê kesekî xwedî texmîn tîna derê. Ji bo mînak dermankirina hindek nexweşiyên navxweyî evane ne: vexwarina ava hin giyayên derman, hemam kirin hwd.. Ev hemam du cure ye: hemama avê û kayê ye. Di rewşên pelçiqandin û rijandinê de, bi pêçandina laş di çermê heywanan de hewl dihat dayîn da

ku bête sax kirin. Di gundan de şikestin û jihevketin bi alîyê cebarcîyên xwedî ezmûn tatine sax kirin. Wek mînak, bapîrê nivîskarê van rêzkanê Hecî Salihê Haris cebarek başbî şikestinên dest, mil û lingên mirov û pezan sax dikir. Şikestinên pê anjî desta dareke wekî çetal di hête vegirtin bi mûye bizina têtê dorpeçkirin. Hindek şikestin ji spilka hêke û gera sabunê têkda çê dikan di kene ser cîhe şikesti bi tahtîyekê ve girediden. Di şikestinên serî de porê mirovan an jî mûyê bizinê dişewitandin û danine ser birîne da ku sax bibît. Her wîha dema ku xwin derekî mirovan têt, gîyayekê di bêjnê hespist danine ser birine xwin xwe digrît. Ji bo ser êşê jî hindek rêbaz hene, wek girêdana serî bi patekê. Ji bo êşa zikê û kuliyên rovî gîyayên bi navê tolke an hêru tên kelandin û ava wan gîyaya didene nesaxa. Rêbazên dermankirinê yên bi vî rengî piranî encamên erênî dane (Kibar Arslan, hevpeyvîna 25.01.2022). Bilî wane, nexweşîyên wekî Sorik, Kulka Daxê, Xurîk jî hene. Gunda anjî zozanan havîna nav pezi da mêrşek heye kirmka di avête kep, guh, çav an jî gewûya însana. Ev êşe bandoreki mezin ser însani diket. Însan heftêyekê ser xweve naêt û gelek êciz di bît. Heta salên 1990'î tu çareserîyeke zanistî ji vê nexweşîyê re tune bû, bes lê di heyamên paşê da cureyek dermanî hat dîtin. Demên berê gîyayek di bêjnê birîjan di qutan ava wê ev kesên mêrşê avitiyê vedixwar caran sax dibîn.

Tê bawer kirin ku, hin gîyayên nexweşîyan derman dikin, û pir caran gîyayên jêrî navê wan nivîsîyî kêr hatîne. Ev gîyayene tolke, bîk, karî, siyabo, heliz, hegedan, benîşte kevzanê, qesel mahmud hwd.. (Rahîme Kaval, hevpeyvîna 18.01.2022; Fatma Tekin, hevpeyvîna 16.01.2022). Ev giya ji bo nexweşîyên rûvî û gurçikan baş in (Halime Özkan, hevpeyvîna 18.01.2022). Bi taybetî ji kesên nexweş re şerbetê hingivê resen dihat dayîn û feydeyên wê dihatin bidestxistin (Asiye Tatlı, hevpeyvîna 25.01.2022).

3.8. Jiyana Zozana

Ji serê meha Hezîranê û wêr ve gundîyan ji gundan bar kirine çoyne zozanan. Jiyana zozanan ji xwedî girîngîyeke taybet e. Konê (an jî reşmal) û tiştên din ên pêwîst li ser piştê dewarên wek hêstir û hespan di birin zomê. Çawa ku cihê her gundekî diyar e, warê her malekê jî zozanan hatiye diyarkirin. Di roja ewil a koçkirina ber bi zoznan de kon tê danîn, li binê kon stûnên dirêj (şeqlê) li gorî mezinahiya wê tene danîn û şelîtkên ser kone da avetiye singa ve tene giredan ku bager konî ne avejît. Hundirê kon bûye du beş. Beşa yekem ji bo hewcedariyên rojane yên mêvan û malê tê vegertin. Beşa duyemîn ji bo jin û zarokan hatiye dabeşkiri. Ji bo veqetandina van beşan mêzerk hatiye kêşandin. Bi vî rengî, namahremîyeta male diête girtin. Dora kon bi çîta hatiye dorpeçkirin û ev çît jî bi tayên rengîn hatine xemilandin. Karên bingehîn ên zozanan wekî komkirina darên êgir û pez dotin e. Zozanan êgir û dû bi giştî ji tepik, gunî û kerkela pêk dihat.

Êvaran mirov ji gund an jî bê çînîna giya dihatin zozanan. Êvaran jî jiyana civakî ya li zozanan geş bû. Êvaran xelk li nava zozanan kom dibûn û lîstikên (wek şîrê keleş, holane, kabanê, biranê, cîrdanê, kelvênê,,,, û hwd.) dikirin (Omer Yaşar, hevpeyvîna 28.01.2022; Asiye. Tatlı, hevpeyvîna 25.01.2022). Paleyan ji bo heywanên xwe yên siwarî yê giya anîn gund an jî cihê ku gîha durîn. Heywanên siwarî (hêstir, hesp, ker) bi konî ve girêdidan, lewma gîyayên (şiv dewar) ku di vî warî de dihatin anîn êvarê diavêtin pêşîya wan û heta sibehê ewan heywanan şivdewar di xwar. Bi rastî, dewar êvaran bi cihên nêzî konî tene girêdan. Ji ber ku, berê diziya ajalan zehf bû. Bi vî awayî, ji cihê ku pez lê dicivin û bi şev radizên re dibêjin guhur, ji cihê ku heywanreşe lê radizê re dibêjin

mexel. Di zivistanê de ji avahiya ku pez lê tên xwedîkirin jê ra dibejîn bêla anjî gove, ji avahiyan ku komên dewar û hespan tê de cih digirin re dibêjin extexan.

Li zozanan şîre pezên mast, jajî, nivîşk diête çêkirin. Mastê zozanan zeh tame û tûyek stur ser di girît. Rêçalên zozana her dem xweş û qiymete. Ji vane ya herî girînge masterûn e. Masterûn, cureyekî jajî ye, bi tama wê tirşe giyaye ki navê wê sorê ye û rûn (nivîşk) têtkenê navda. Bi taybetî li deverên bilind ên wek Berwar, Bileh û Nebirnavê yên girêdayî navenda Colemêrgê berhemên ji şîr tên bidestxistin gelekî navdar in. Berhema herî girîng a ku ji şîrê gund û zozanan tê bidestxistin penîr e. Giyayên wek siyabo, çevir û sîrkê dixin nav penîran. Penîr hêvenê giya (giyahêvenk) tê çêkirin (Halime Özkan, hevpeyvîna 18.01.2022; Kibar Arslan, hevpeyvîna 25.01.2022).

Dema ku gund di çarçoveya jiyana ku li jor hatî vegotin de tene nirxandin, gelek aliyên tal û şîrîn di xwe de dihevin. Piraniya van mercan dema ku ji aliyê dîrokî û civakî ve bîr nirxandin, hêmanên folklorîk di xwe de dihevin. Mînak gotina stran bi xebatên gundan ên ku ji bo hevgerîna li gundan tên kirin, delîla herî girîng a vê yekê ye. Divê bê gotin ku tevî bedewîyan li gundan jî bêmkanî hene. Mînak di mehên zivistanê de piraniya gundan tekilîyan va yê gel bajêran qut dibin. Karê gund her tim diwar e, ev rewş bûye sedem ku gundî her tim mijûl bin (Ahmet Yakis, hevpeyvîna 22.01.2022). Tevî hemû zehmetiyên jiyana gundan jî piraniya kesên ku bi wan re axivîn diwar kirin ku wan pir bêriya jiyana gunda kiriye. Lê piştî ku ji salên 1990'î ve gund hatin valakirin, di demên paş da dîsa vegeyîyan gund, lê tama kevin nehatîye hilgirtin. Li gel vê her çend jiyana civakî ya li gund ber bi bajaran ve çûbe jî, ev rewşe ber bi dawîbûnê ve diçe. Ji ber vê yekê di avakirina çandî ya Colemêrgê de jiyana gund xwedî mîsyoneke girîng e. Li gel vê çandê, li gund sewalkarî stûnên bingeîn ên jiyana mirovan bû. Wek mînak, ji hiriya pez gelek cureyên cil û bergên wek gore, lepik, saqên çoka, êlek tên çêkirin. Ji xeynî vê, malzemeyên wek doşek û lihef ji hirî yê tên çêkirin. Bi taybetî ji bo doşeka nivînê hiriya berxa (liva) tê tercih kirin. Materyalên wekî xalîçe, çadir û hwd ji hirî û amûra tevandinê ya bi navê tevin tê çêkirin. Tahtî an jî taq ji bo danîna nav malan û avêtina ser pişt a ajalên siwarî dihat çêkirin. Tahtî ji hirî ji aliyê kesên bi navê kûrînc dihat çêkirin.

Encam û Nirxandin:

Wek cihekî niştêcihbunê gund, du tiştên girîng di nava xweda vedîşêrît. Yêk hemanên civakî ne, ya dî ji xweza ye. Ev her du tiştên he, ser jiyana însana û heyvanî bandorê çê diket. Tişt a ku bi hêmanên xwezayî tê îfadekirin cihekê erdnîgariya gund, şert û mercên avhewa, ax, nebat, avên binerd û rûerdê û hwd.. taybetmendiyên wê hene. Tişt a ku tê xwestin bi hêmanên civakî were îfadekirin; rewşa demografîk (asta perwerdehiyê, temen, zayend, hwd.), çalakiyên aborî, adet û kevneşopî, hêmanên çandî, hwd.

Şert û mercên civakî jî li ser jiyana û hêmanên çandî yên gund bandor dike. Mînak pêkhatiya nifûsê bandorek xurt li ser hilberîna rasterast û bi vî rengî li ser asta refaha gund dike. Ji aliyê din ve, edet û kevneşopîya xelkê gund dikarin rasterast bandorê li adetên xwarina wan jî bikin.

Ji ber ku li gundan îmkanên neqlîyê û ragihandinê nîn in, jiyana bi şêwaza ya ku li jor hatî gotin, tate wate dîtî. Îro di serdemê ku nifûsa ciwan zêde dibe de mirov nikarin di qada bajaran da kar peyda bike. Di vê wateyê de zanîna rabirdûya jiyana gund a ku mirovahî pêdiviya wê pê heye, girîng e. Helbet jiyana gundan a nûjen bi metodên nûjen di bin ronahiya teknoloji û zanistê de dikare biête kirin. Lêbelê, pêvîste ku mirov

dînamîkên dîrokî û çandî yên jîyanê ku behsa wan tê kirin bi zanît. Ji ber vê yekê, hemî çîrokên ku li jor hatine destnîşan kirin ji bo ku dînamîkên navborî ca neyên jibîrkirin armançek zehf girînge.

Jiyana folklorî ji, jiyana xwezayî û gundîtîyê diêt. Lewma ev jiyana xwezayî şopên jiyana mirov û heywanan hildigire. Heger em bû mînak bibejin; hemû pêdiviyên jîyanê, ji cil û bergên rengîn ên jinên gundên Kurdan bigire heta stranan, aliyên folklorîk di xwe de dihevin. Her wîsa dengbêjî, yarî kirin, rekas, metelûk hlw faktorên ku jiyana navborî watedar dikin. Di vî warî de, her çalakiya li gundan, ji xwarina ajalan bigire heta kîrîna însanî, parçeyek ji pergala folklorîk a bi coş anjî xem e. Mesela cotkarî ya mirovan stran gotinê an ku ev şola giran wekî leyîze kê hatiye bikar anîn.

Bi kurtahî ve gunda çand, jîyan û hêmanên bîngêhîn ên ku jîyanê bi serê xwe watedar temsîl diket. Di vî warî de her çend carinan jîyana mirovan zehmet bike jî, heywandarî û hêmanên wê temamkerê hêmanên jorîn in. Helbet ji ber ku îro jîyan li gundan dijwar bûye û bandora bêkariyê li gundan hatiye kirin, gel jiyana li gund xistiye paş. Teybetî nîfşên nû bi bandora xwendinêve jî jîyana gunda ra hes na diken. Bes wekî mirov lê fikirî, jîyana gunda hatibû berê dawîye jî, kêmasî û nexweşiyên bajara zehf bîne lewra de mirov demekî kurt da ve gerhine gunda. Ev tişte qethî ye ku gelek însan bere xwe di dene gund û derên tenha berku bê şolî û stres a bajaran gelek zede bûye. Bes dema ku mirovan berê xwe dida gunda şol û kespa xwe ne wekî berê kevneşopî de peybinî. Mirov wê bin ronahiya zanistê, teknîkê û astekî hemdemî xwe rêkpek bikên. Bu mînak em şên bi bejin li Tirkîya yê her sal hezaran xwendekar li bîstana xwendinê xwe qedînin bes çû şola destxwe na êxin. Dema ku rewş eve ye, pêvîste ev mirovên he bu aborê xwe teybûrekê biken. Wê demê zivîrîna ser gundan û jîyan a gundan bu mirovan rêyekî berkeftî ye. Wekî vê nivîse ji derketî holê, pergala gundan ya berê biête zanin û keda hînge biête fehmkirin bu pêşe roje jî hindek ders dê biêne dan.

Di encamê de bi vê gotarê hewl hat dayîn ku, bîranînên kevneşopî yên civakan neyên jibîrkirin. Faktorên sereke yên ku pêşî li hilweşandina civakê digirin ziman, çand, nasname û hwd. Her çiqas evne hemî hebin jî hafîzeyê civakî ya ku rê dide wan bijîn jî girîng e. Ji ber vê yekê, hemû şêwazên jîyanê yên li jor behs kirin (her çend ji hêla hin kesan ve nepêwîst were dîtin jî) stûnên bîngêhîn ên zindî kirina bîranîna civakî û çandî pêk tînin.

Çavkanî:

- Akın, İ. (2019). *Hakkâri Beyliği (1130-1849)*. Teza masterê ya neçapkirî, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Belli, O. (2008). *Van Gölü'nün Güneydoğusu ile Hakkâri Bölgesi'nde Bulunan Tarih Öncesi Döneme Ait Kayaüstü Resimleri*. III. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Ankara. Ajans Türk Basım.
- Gencer, F. (2010). *Merkeziyetçi İdari Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Bey Olayı*. Teza PhD ya neçapkirî, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Gökburun, İ. (2018). Yüksekova'da Hayvanlık Faaliyetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 2018(37). 204-18.
- Gül, N. H. (2016). *Hakkâri Beyliğinin Seceresi, Uluslararası Tarihte Hakkâri Sempozyumu*. Ankara: Canset Matbaacılık, I(I), 295-296.
- Kaya, A. M. (2007). *Sosyal ve Kültürel Yönleri ile Hakkâri*. Yayınlanmış Teza masterê ya neçapkirî, Erciyes Üniversitesi, Erzurum.

Korkmaz, E. (2018). Hakkari ilinde Halk Takvimi ve Sosyo-Ekonomik Etkileri. Ahtamara Sosyal Bilimler Kongresi, 25-26 Ağustos 2018, Gevaş – Van.

Minorsky, V. ve Bios, T. (2008). *Kürt Milliyetçiliği*. (E. Karahan, H. Akkuş, N. Uğurlu, Werger.). İstanbul: Örgün Yayınevi.

Kaplan, Y. (2014) *Tarihte Hakkâri, Şemdinan ve Nehri*. Uluslararası Muttasavıf Seyyid Taha- i Hakkâri Sempozyumu, İstanbul: Kayhan Matbaacılık, 108-127.

Kodaman, B. (1987). *Sultan II. Abdülhamit'in Doğu Anadolu Politikası*. Ankara: Tük Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 67, 4(21).

Özgen, Ö. (2016). *Hakkâri Vilayetinin Sosyo-İktisadi ve Siyasi Yapısı (1923-1960)*. Teza PhD ya neçapkirî, Uşak Üniversitesi, Uşak.

Ülke, C. (2018). *Osmanlı İdaresinin Hakkâri'de Tesis, I*. M. Adıyaman, Y. Kaplan, X. Sadini (Ed.), I. Uluslararası Zap Havzası Uleması Sempozyumu (473-479), Hakkâri Üniversitesi Yayınları.

Lîsteya Hevpeyvînê:

<u>Nav û Paşnav</u>	<u>Emir</u>	<u>Bajerê Wî</u>	<u>Karê Wî</u>
Abdulkadir Kızılkaya	80	Colemêrg	Nivîskar
Zübeyt Ceylan	64	Yüksekova	Cotkar
Ramazan Tekin	57	Colemêrg	Serbest
Rahime Kaval	58	Colemêrg	Xanima malê
Tayyip Biçer	42	Colemêrg	Gundî
Fatma Tekin	50	Colemêrg	Xanima malê
Hasan Kaval	60	Colemêrg	Serbest
Edip Silehi	72	Colemêrg	Gundî
Halime Özkan	43	Colemêrg	Xanima malê
Şehmuz Artık	73	Colemêrg	Gundî
Şükrü Silehi	57	Colemêrg	Gundî
Cevdet Miroğlu	49	Colemêrg	Muxtar
Nesrin Kaya	54	Colemêrg	Xanima malê
Ubeyt Aslan	60	Colemêrg	Serbest
Şükrü Aslan	79	Colemêrg	Gundî
Rıfat Tezcan	48	Colemêrg	Ajuvan
Kibar Arslan	50	Colemêrg	Xanima malê
Ömer Yaşar	65	Colemêrg	Cerdewanê teqawît
Asiye Tatlı	94	Colemêrg	Xanima malê
Ahmet Yakış	53		
Serbest		Colemêrg/Yüksekova	
Sayime Yakış	50		
Xanima malê		Colemêrg/Yüksekova	
Tahir Güldal	67	Colemêrg	Cerdewanê teqawît
Yıldız Çetin	58	Colemêrg	Xanima malê
Mehmet Çetin	60	Colemêrg	Gundî
Hacı Tansu	50	Colemêrg	Ketkar

PÊVEKAN:

Foto-1: Garte
Foto: Gökburun, 2018:212.

Foto-2: Lo
Foto: Engin Korkmaz

Foto-3: Pez Dotin
Foto: Hacı Tansu

Foto-4: Wênayek Zozan a
Foto: Hacı Tansu

Foto-5: Pez Birîn
Foto: Hacı Tansu

Foto-6: Li gunda wênayek zivistanê (Xenaniş)
Foto: Engin Korkmaz

Foto-7: Kolê Zivistan'e ya pê gîya di kêşin.
Foto: Engin Korkmaz

Foto-8: Bizinên zivistanê taze zayî.
Foto: Engin Korkmaz

Foto-9: Dûnhe da bizin a zayî.
Foto: Engin Korkmaz

Foto: Engin Korkmaz
Foto-10: Pezê nav dühê.

Foto-11: Keşan a gîya bu nav dühê.
Foto: Engin Korkmaz

VILLAGE LIFE: THE EXAMPLE OF HAKKARI

Abstract:

Villages play an important role in the lives of communities and individuals. From daily activities to social events in these villages there are important moments that give meaning to people's lives. Recognition and meaning of rural life also play an important role in defining the advantages and disadvantages of urban life. The impact of rural life on the villagers can also be effective in changing and transforming the social structure. The village also affects the liver and character of the people. For example, when people living in rural areas are more altruistic and helpful, people living in urban areas may have opposite feelings. In addition, the villagers have a severe liver condition due to the impact of living conditions. Despite this, the difficult living conditions of the villages promote a sense of unity of the people and they act together in pain and joy. This situation ensures the construction of unquestionable sociological relationships on the basis of fundamental relationships.

In order to sustain rural life, a clear order is required in each season. One of the most important issues is the long winters in the villages and the provision of sufficient food for humans and animals. Villagers therefore have to calculate each month of the year in a specific plan. This situation also requires people to lead their lives on a regular lifestyle. For example, if animals are not fed in the summer, significant problems may occur in the winter.

Our aim in this study is to provide information about rural life in general and the daily and annual lifestyle in the villages of central Hakkari in particular. Particularly in Hakkari, forced migration began in the 1990s with a sharp influx from rural to urban areas. As a result the phenomenon of village and peasantry fell behind. But it is important to describe social relations in terms of lifestyles such as social relations, social cohesion, conflict, pain and joy in the villages of Hakkari. One of the main aims of this study is to provide information, especially for the new generations who are under the influence of urban culture, on the way of life and social relations in the village. It also helps to keep historical and cultural memory alive. The research data were collected based on the stories of people who live in the center of Hakkari and are aware of rural life. These narrations have been compiled separately over the course of four seasons of year. The data obtained in the study were analyzed within the framework of the principles of science.

Keywords: *Village, Colemêrg, social life.*